

Oponentní posudek

Autoři monografie:

Severini, Eva & Dušan Kostrub. (2018). *Kvalitatívne skúmanie v predprimárnom vzdelávaní*. Vydalo Rokus, s.r.o. Prešov, s. 182. ISBN 978-80-89510-71-9. Monografia.

Rozsah: 154 stran.

Požadavek na oponentní posudek na uvedenou monografii, která je překládaná jako habilitační práce paní PaedDr. Evy Severini, PhD. v rámci habilitačního konania o udelenie titulu docent v odbore Učiteľstvo a pedagogické vedy, špecializácia predškolská a elementárna pedagogika.

Oponent habilitační práce:

doc. PaedDr. Radmila Burkovičová, Ph.D.

Pedagogická fakulta

Ostravská univerzita

Ostrava, ČR

Předkládaná monografie je napsaná paní PaedDr. Evou Severini, PhD. ve spoluautorství s doc. PaedDr. Dušanem Kostrubem, PhD. a je předkládaná jako habilitační práce PaedDr. Evy Severini, PhD.

Práce doc. Kostruba jsou známy svým kvalitním vypracováním, promyšleným dizajnem, odůvodněnými východisky, aj. Je tedy předpoklad, že se i v této monografii zasadil o její kvalitu. Poněvadž jednotlivé kapitoly nejsou autorizovány, není možné objektivně posoudit úroveň zpracování a přínos dr. Severni v této monografii. Nelze s jednoznačností oddělit tu část práce, jejíž autorkou by prokazatelně dr. Severini byla. Lze ale s téměř jistotou označit autorství na základě informací „O autorech“.

Tato monografie není prvním společným počinem obou autorů. Spolu již vytvořili několik velmi zdařilých odborných prací, které se z nějakého pohledu věnují i podtématům habilitační práce, tj. např. aktivnímu učení se, aspektům sociálního konstruktivismu interakce dítěte a učitele, a dalším. Jsou vyústěním přechozích výzkumných aktivit obou autorů i v rámci výzkumných projektů, končících tvorbou teorie a formulujících další výzkumné otázky. Téma habilitační práce není tedy prostorem, do něhož by se autoři monografie rozhodli vejít nově. Je znát, že teoretické nahlížení a promýšlení tématu je dlouhodobé a zrající a je v kontextu s odpovědně promyšleným dlouhodobým odborným pedagogickým výzkumem.

Aktuálnost a relevantnost zpracované problematiky

Společenská naléhavost kvalitativního výzkumu v humanitních vědách je stále více uvědomovanou skutečností pro odborníky, jímž jde opravdu o porozumění životu člověka jako jedinci v určitém věku, v jeho jedinečnosti, originalitě, neopakovatelnosti a v konkrétních podmínkách, kdy odborník analyzuje, interpretuje a formuluje otázky, na které doposud nezískal odpovědi, a kterými následně směřuje další výzkum. Jeho výsledky mají pro zkoumaného i pro zkoumajícího osobní význam, ale mají význam i pro společnost v rovině tvorby sociálního poznání umožňujícího rozumět a měnit sociální realitu.

Autonomnost/nezávislost dítěte jako předmět výzkumu se jeví nejprve jako cíl v předškolním vzdělávání, a to proto, aby se následně stala prostředkem pro *učení se dítěte, kdy čelí tomu, co už ví/pozná/dokáže a tím, co by vědět/poznat/dokázat chtělo, mělo.*“ (s. 83 monografie) Při uvědomování si prudkého vývoje společnosti a odpovědnosti dospělých za přípravu dítěte k životu v budoucnosti, má tedy zásadní význam do problému vstoupit, získávat o něm informace a předestírat možnosti řešení. Především proto, že v mnohých mateřských školách stále přetrvává učebně disciplinární přístup k předškolnímu dítěti, v němž rozvíjení nezávislosti/autonomnosti nenachází místo nebo je přímo odmítáno. Nejen, že o autonomnosti dítěte získali autoři výzkumná data, také je podepřeli svými didaktickými pohledy a dávají je k využití široké pedagogické i občanské veřejnosti.

Teoretický aspekt tématu

Tradičně jsou v pracích nejprve formulovány cíle celé práce a následně cíle výzkumu. V předkládané monografii je tomu naopak: „*Cieľom skúmania bolo konštruovať model didaktickej podpory rozvíjania autonómnosti detí.*“, i když je kapitola nazvaná „O monografii – cíle monografie“. A zároveň jsou předkládány i již vyvozené výsledky výzkumu (s. 18). Jejich formulace je v souladu s delší dobu neseným zájmem doc. Kostruba a jeho výzkumného týmu zaměřujícího se na autonomnost/nezávislost dětí v předškolním vzdělávání a na kvalitativní zkoumání.

Monografie je účelně, logicky strukturovaná, má promyšlenou koncepci, východiska. Cíle monografie jsou perfektně formulované.

Jádrem prvního segmentu teoretické části je pojednání o kvalitativním zkoumání s uvedením nástrojů a metod získávání dat, metod analýzy získaných dat a principů zpracování výzkumného materiálu. Charakteristika kvalitativního výzkumu, kvalitativní metodologie upozorňuje na systematizaci, která je nevyhnutelná, přes proces teoretizace k posouzení důvěryhodnosti významů vyvstalých v průběhu výzkumné aktivity a na nutnost jejich nematematické interpretace. Praktické a kritické zkoumání pak představuje dva modely kvalitativního zkoumání podle jeho charakteru, smyslu a záměru. Úlohu kvalitativního výzkumníka vnímají autoři z pohledu jeho vlastní přítomnosti ve výzkumu a upozorňují na význam jeho zkušeností ve vědní oblasti včetně osobní profesní reflexe, kterou by měl disponovat.

Významným přínosem monografie je metodologický postoj autorů, kteří kvalitativní výzkum stavějí na významu učitele - výzkumníka v MŠ, jež si je vědom přínosu výzkumu pro svou odborně vyváženou pedagogickou práci s dětmi předškolního věku. Učitele, který vychází z humanitního konceptu vnímajícího a respektujícího každé dítě jako originalitu a individualitu a zároveň jako sociálního činitele, který se má autonomně rozvíjet vlastním učením se, k čemuž využívá komunikaci s učitelem. Vyjádření o učiteli jako výzkumníkovi předchází pojednání o didaktické podpoře rozvíjení autonomnosti/nezávislosti dítěte v předškolním věku učitelem mateřské školy. Koncept autonomnosti/nezávislosti vychází z premisy, že dítě rádo spolupracuje jak s učitelem, tak s ostatními dětmi. Je mu tedy nutné pomoci, aby se učilo jedno od druhého, jedno od ostatních a ostatní od jednoho. Z uvedeného nazírání vychází uplatnění kvalitativního přístupu. Didaktickou realitu totiž utváří učitel a dítě a k její interpretaci dochází na základě vzájemného sociálního konstruování. Na proces vzdělávání se autoři dívají pohledem kvalitativní metodologie, když uvádějí, že je možné ho analyzovat, interpretovat pro vědecké praktické či kritické účely a definují podmínky kvalitativní metodologie.

Text se v teoretických částech opírá v dostatečné míře o odpovídající odborné zdroje domácí i zahraniční provenience a je konzistentní. Odráží a ukazuje na koncepční myšlení autorů. Teoretické pojednání o kvalitativním výzkumu obecně a v možnostech preprimárního vzdělávání v první části publikace je vynikajícím odborným pohledem, je mimořádně dobrým východiskem pro popis průběhu a uvedení výsledků realizovaného výzkumu. Dává vynikající základ pro jeho předstření.

Metodologický aspekt monografie

V současné postmoderní společnosti si mnohé společenské situace vyžadují nezávislost dětí a dospělí očekávají, že dítě se nezávisle bude chovat a jednat. Přesto v běžném denním sociálním styku s dítětem jej dirigují příkazy, zákazy, a organizují mu i takové situace, ve kterých by si dítě zcela jistě poradilo samo. Otázka nezávislosti předškolního dítěte a navíc v mateřské škole, kde je součástí početné skupiny dalších dětí, je otázkou ne novou, ale trvale aktuální. Přicházejí nové děti, mění se učitelky, a procesy vedení dětí k nezávislosti, k vědomí své autonomie vytvářením podmínek, v nichž by mohly nezávisle, samostatně své dětské situace řešit, je potřeba neustále vytvářet. Při vzdělávání dětí předškolního věku jde v první řadě o úlohu učitelky.

Doposud máme málo nebo nemáme vůbec z dalších slovanských či jiných předškolních pedagogik hodnotné a četné informace o zdejším předmětu výzkumu. V prostoru, v němž zpravidla česká, slovenská a polská předškolní pedagogika provádí srovnání výsledků praxe i teorie týkající se probíhajícího vzdělávacího procesu dětí předškolního věku v dalších státech, s nimiž nás třeba váže část společné cesty v historii a s nimiž udržujeme poměrně časté kontakty, se rovněž kvalitativní výzkum teprve zabydluje. Uskutečněné zkoumání v Srbsku (i na Slovensku) je svým předmětem výzkumu, daty, která přináší, jedinečné, je mimořádně zajímavé, ukazuje současné přemýšlení učitelek předškolního dítěte.

Je potřeba vysoce ocenit habilitantku, že uskutečnila takto rozsáhlý výzkum v Srbsku a výsledky porovnála s výsledky, jež získala s výzkumem stejně zaměřeným na Slovensku.

Jaký je model vzdělávání dítěte předškolního věku v Srbské republice? V čem je odlišný, v čem shodný, případně které má charakteristiky.

Mohl model vzdělávání dítěte předškolního věku ovlivnit data ve výzkumu?

Uvedení uskutečněného výzkumu „podpory rozvoje autonomie/nezávislosti dětí v procesu vzdělávání v mateřské škole“ je velmi precizně a detailně provedeno. Cíle výzkumu jsou perfektně formulované a jsou v kontextu s výzkumnými otázkami. Úvodní teoretická část předcházející popisu výzkumu krátce vybírá z didaktických modelů a názorů ty, které se autonomností dítěte zabývají z nějakého úhlu pohledu. Metodologicky je výzkum jasně ukotven a splňuje všechny nároky na strukturu, obsah a zpracování výsledků výzkumného šetření. Výzkumné nástroje a metody odpovídají zaměření výzkumu, byly efektivně použity a využity a byla jimi získaná data odrážející příslušnou oblast reality. Významným přínosem realizovaného akčního výzkumu, z nichž mnohé jsou přínosem akčního výzkumu obecně, jsou dokonale formulovány v části práce 2.6 Diskusia. Ocenění zaslouží uplatněné způsoby validace.

Jde o první výzkum podpory rozvoje autonomie/nezávislosti dětí v procesu vzdělávání v mateřské škole ve vědeckém prostoru ČR a SR, což je stimulující a zároveň omezující, protože není možné porovnávat. Habilitantka však byla členkou více řešitelských týmů a autoři monografie se tématice již věnovali. Předmět výzkumu je zcela v kontextu současného nazírání

na strategie vzdělávání dítěte předškolního věku – kdy jej má učitel vést k tomu, aby se učilo samo, s ostatními, od ostatních a oni od něho, což vyžaduje, aby se dítě jen nedívalo, neposlouchalo a odpovídalo učiteli, ale aby bylo aktivní samo na základě své vlastní sebedmotivace, nikoliv vnější motivace učitelem.

Kritéria pro výběr respondentek do výzkumného souboru jsou strukturované, zdůvodněné, souvisí se zaměřením a typem výzkumu.

*Který vzorek představují sestavené výzkumné soubory podle M. Pattona (s. 77 monografie)?
10 hod fokusových skupin – každá nebo dohromady?*

Jaká byla skladba fokusových skupin z hlediska absolvovaného vzdělávání a délky pedagogické praxe v MŠ, bylo k nim přihlíženo?

Fáze výzkumu byly přesně časově i funkčně vyspecifikovány a podrobně popsány a dokládají vysokou odbornou úroveň přípravy, její důkladnost, promyšlenost, zřetelné vědomí sledovaných cílů výzkumu. Z podrobného popisu realizace výzkumu je poznat předcházející teoretická odborná příprava habilitantky, průběh výzkumu a role habilitantky v něm, atmosféra i další jevy ve výzkumných skupinách a přínosy, které výzkum pro zapojené učitelky vykazoval. Je potřeba ocenit to množství výzkumné práce, kterou habilitantka ve výzkumu a při zpracování získaných dat odvedla. A stejně tak ocenit vysokou kvalitu zpracování výsledků v monografii.

V uvedené 3. fázi akčního výzkumu uvádíte „koncipování vznikajícího modelu didaktické podpory rozvíjení autonomie/nezávislosti dětí. Na základě dat z výzkumu shrňte jeho filozofická východiska, principy, metodická doporučení, atd.

Jak tento model souvisí s osobnostně humanistickým modelem vzdělávání dítěte v předškolním věku?

Výzkumná zjištění habilitantka představila na pozadí respondentkami projevených zkušeností, názorů na autonomnost dětí předškolního věku v MŠ. Dozajista zajímavým je zjištění významu skutečností „samo X samostatné“.

Je předložen ve všech sledovaných hlediscích dlouhodobý opravdu kvalitní kvalitativní výzkum, v rámci něhož byla získaná doposud absentující data týkající se základního procesu ve vzdělávání dětí v mateřských školách – optimální podpory rozvoje nezávislosti/autonomie dítěte učitelkou.

Výsledky předložené práce

Celá publikace je významným počinem a přínosem pro pedagogickou teorii, praxi a pedagogickou metodologii. Předpokládám, a jistě správně, že po ní sáhnou nejen studující pedagogických oborů, ale i mnozí kolegové, a to i ti, kteří již nějaký akční výzkum kvalitativně zaměřený realizovali.

V monografii oceňuji kromě jiného:

Jasně formulované cíle monografie i cíle výzkumu, výzkumné otázky, uvedení výzkumných nástrojů a metod.

Precizně zpracovanou charakteristiku výzkumného souboru.

Jasně, zřetelně popsanou realizaci výzkumu.

Detailní popisy didaktických situací ve vzdělávání.

Protokoly vztahující se k výzkumu podpory rozvoje nezávislosti/autonomnosti dítěte.
Analýzu a interpretaci dat získaných ve fokusových skupinách a dat získaných pozorováním.

Jak byli respondenti v jednotlivých zemích seznámeni s výsledky výzkumu?

Byli respondenti na Slovensku seznámeni s daty, jež jste získala v Srbsku, a obráceně? Jakým způsobem? Získala jste nějakou zpětnou vazbu?

Zjištění dávají mnoho podnětů ke zlepšení pedagogické praxe, pro přemýšlení odpovědným učitelům v mateřských školách, pro hodnotící procesy, pro studium kvalitativního přístupu k následnému výzkumu, ke změně přístupu k dítěti a k dalším fenoménům v monografii dotčeným.

Je potřeba konstatovat, že nezbyvá než souhlasit primárně s dvěma věcmi: pokračovat ve výzkumech nazírání na možnosti rozvoje autonomnosti/nezávislosti dítěte/děti v předškolním věku v MŠ, a realizovat záměrnou podporu pro docílování změn v jejím chápání. Nepřekvapuje, ale nyní to máme tzv. černé na bílém, že učitelé zdůrazňují nevyhnutelnost autonomnosti dětí, ale jejich konání se s interpretací rozchází.

Monografie bude zcela jistě velmi a dlouhodobě využívanou odbornou literaturou a bude oporou i dalším výzkumníkům.

Závěr:

Habilitantka má bohaté a dlouhodobé učitelské, vědecké a publikační aktivity; je aktivní svou účastí v řešitelských týmech, což jsou jasné důkazy o její pozici ve vědecké komunitě.

Předložená monografie splňuje kritéria na habilitační práci. Stane se jednou z těch publikací, které vytvářejí zlatý fond metodologické literatury v SR i v ČR.

Na základě komplexního posouzení rozsáhlé a kvalitní pedagogické a vědecké práce uchazečky doporučuji po úspěšné obhajobě udělit

PaedDr. Evě Severini, PhD.

akademickou hodnost

docent

ve studijním oboru 1.1.5 Předškolná a elementární pedagogika.

V Ostravě 17. srpna 2020

Doc. PaedDr. Radmila Burkovičová, Ph.D.